

tupí / sense foc la fa bullir; / feu-li foc i bullirà, / la Bolangera dinarà". Aquesta última variant té molta analogia amb la cançó mallorquina de *La Balanguera*.»

És, doncs, clar que es tracta del fr. *boulangère* 'flequera' que, usat en el Rosselló i Vallespir com a gallicisme local (segurament ja abans de l'anexió a França en el S. XVII), s'aplicà a alguna fornera de fama popular en aquelles comarques, i d'allà estant s'estengué la cançó a la resta del país; el mateix *AlcM* diu, sense concretar, que també ha tingut curs en el dialecte «pirinenc-oriental»; i ho confirma Massó i Torrents, quan al mig de la descripció afinada dels paisatges de l'Alta Garrotxa i les terres canigonènques, ens parla «de l'aixurida tornada del *bolangé* i del tralarà» (*Croquis Pirinencs*, p. 182). Per aquell costat doncs es posava més aviat en escena un flequer o *boulangier*; i segurament no és massa fantasiós imaginar que es tracti d'un doble o parent de la vella *boulangère* en qüestió, que solia dur algun ocell per a algun ús objecte de sàtira, comentari o bescantament popular, car ben sovint qui canta *bes-canta*, i el cas és que la major part de les versions parlen del forn i la pastera de fer el pa; d'altres, de diners mal guanyats, en aquelles comarques frontereres («de Ripoll a Ridaura»), fent menjar els llegums d'altri, i la major part es refereixen al filar d'una vella que fa bullir una caldera de contingut no ben aclarit. Sembla que es tracti d'alguna vella més o menys màgica, endevinaire o bruixa. Res d'estrany que en la imaginació del gran poeta mallorquí es convertís en una espècie de parca, que com les de l'Àntigor tallava o lligava el fil de la vida de la gent, o qui sap si de la nació. A això s'arribava, quan el geni del músic nacional Amadeu Vives compongué la melodia pels anys de 1925-27.

No seria massa arriscat, però, de conjecturar que a Mallorca això es confongué amb alguna figura autòctona de musa o parca popular. Pensem que aquests personatges mítics de la vella Grècia duien, també, en bona part, noms de dona sense res de sobrenatural: *Erató*, *Polýmnia*, *Kalliópē*, *Tháleia* (cf. *Thálēs*, nom propi d'home), *Kleiō* (cf. *Kleón*), *Lákhēsis* (cf. *Lákhēs*). No dubtem que sovint eren noms susceptibles d'enllaç amb la idea que suscitava la figura mítica de la parca o musa (*λαγγάνει* 'em toca en sort', *κλέω* 'tinc renom', *πολύ-ῥμνος* 'de molts cants', etc.), però bé pot ser que sigui el nom d'algun personatge memorable per a la gent el que suscitaria amb el temps, justament pel seu sentit etimològic, el paper atribuït a la figura mítica. En el nostre cas és un antropònim dels més famosos en les terres catalanes, el de *Berenguer* i *Berenguera*, el que s'identificà amb el d'aquella flequera que obrava prodigis misteriosos, màl·lics als ulls dels uns, que la bescantaven de bruixa, i segurament admirables per a d'altres. Era, en efecte, corrent d'usar *Berenguer*, *-era*, com a noms generalitzadors de figures personals o apadrinadors d'objectes famosos: *En Pau*, *en Pere* o *en Berenguera*, dita que reemplaça les castelles *Julano*, *zutano* y *perengano*;

on *perengano* surt de *Pero Vencejo*, i així amb tants «personatges» d'aquesta família (fr. *Gautier et Guillaume*, cast. *Robiñano* < fr. *Robin*, port. *Beltrano* < *Bertran*, i en fi el generaiitzador *mankāna* aràbic en el sentit de 'sigui qui sigui', veg. l'estudi de l'article zutano del DCEC). Si *Berenguera* va amb *Pere*, i va amb *Pero Vencejo* i amb *Perico de los Palotes*, també l'estri conegut per *berenguera* en els textos del S. xv (veg. *DAG*. i *AlcM*) és el que en castellà porta el nom de *Don-Pedro*; el *DAG*. ens transmeté la dita proverbial «en temps de *Berenguera*» = 'en temps antic', i «la fembra apellada Anna» que volia «ficar el cap» de Jesús en una *berenguera*, i que per tant fou executada, clavada en un costell, segons el doc. de la *Luliana* citat pel *DAG*. té tot l'aire d'haver estat alguna «bruixa» morisca o jueva; però si tenia cur a una variant dissimilada *Berenguera*, també existí la dissimilació *Belenguer*, registrada en el tresor dels nostres cognoms des de Barcelona fins a Castelló i València.

¹ Recordem *Bolanger de Dimonis*, bell llibre del mestre castellanenc A. Sánchez Gozalbo (1931). Altra zona de forta vitalitat del mot és el Pallars: una *bolangera* 'rodada de gent a manera de sardana' i ball especial que descriuen V. Bosch (*BCEC*, 1906, 313, 281) i a la Vall d'Àneu Pol (p. 11); a Montcortès el 1957 vaig sentir *fer la bolangera*, en sentit general, per 'fer el tomb'.

BALB, que significà primerament 'balbuç', 'quec', i després 'mancat del sentit del tacte, enfredorí', ve del ll. *BALBUS* d'aquell significat. □ 1.ª doc.: S. XIII; *VidesR* («parlava *balbament* f° 258v2 = *balbuciendo loquentem*», Voragine, 813.23).

En el significat modern és general avui en tot el territori lingüístic, igual en el Princ. que més enllà de l'Ebre, de l'Albera o de la mar: «*bàubo*, *-a*, adj. enravenat de fred, *arrecido*», en els diccs. mallorquins. Però no el tenim documentat sinó en els escriptors de la Renaixença o en els diccs. del S. XIX (des de Belv. 1805: «*arrecido*, digitis vel manibus torpens prae frigore», i en termes semblants els balears i valencians, des del *DFgra.*, 1840, etc.).¹ «Mes, com de xar ses filles? / fa 'l darrer plo' ab ses belles Hespèrides, que moren / com dits d'una mà *balba*, dessorra 'l taronger / arrupides; en ombres on tan felices foren...», *Atlàntida* v, v. 116.

Hi queda encara, i més en el que segueix, (com en el popular *mosca balba* 'mosqueta morta...') algun vague matís o regust d'un més ample sentit d'«esmaperdut, desvalgut», junt amb el ja predominant d'«insensibilitzat pel fred», únic avui verament usual en l'ús de totes les terres nostres (ja únic en la cita de Massó i T. que dóna *AlcM*);² però sovint la sensibilitat de tacte va embolcallada dins una amplitud genèrica, vaga i negativa, dels diversos sentits; i fins dels graus elementals i intuïtius del pensament i de la vida («... tan bona com *balba* per a l'amor...», Pere Coromines, «això no vol dir que el coneixement d'una veritat de l'ordre moral deixi *balbes* les energies de l'adolescent», *Vida Austera*, 3.ª ed., p. 475); cf. *exs.*